

In beweging

kwartaalblad van De Christengemeenschap
Michaël 2004

Portret van de gemeente Zutphen

In beweging

kwartaalblad van De Christengemeenschap
8e jaargang nr. 2, Michaël 2004

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1
De roep gaat uit tot velen 1
Portret van de gemeente Zutphen 2
Bestuur en instellingen 10
Visie 12
Berichten uit de gemeenten 18
Allerlei 21
Boeken 22
Internationaal 23
Aankondigingen 27
Gestorvenen 29

Redactie

Judith van der Bend, Otilia Broekers,
Jolanda van Dam, Marianne de Nooij,
Maarten Udo de Haes
Vaste medewerker
Inica Loe

Redactie-adres

In beweging, p/a J. van Dam, Kerklaan 109,
1241 CL Kortenhoef, tel.: 035-6565556
e-mail: jolandavandam@zonnet.nl
Ook voor inlichtingen over abonnementen

Financiën

Jolanda Gevers Leuven, tel.: 030-6922260
Jos van Damme, tel.: 0318-416079

Advertenties

Bureau Rob Tuk
tel.: 033-4564348, e-mail: rob.tuk@wxs.nl

Druk

Drukkerij De Appelbloesem Pers, Amsterdam

Kopijdata:

Adventnummer: 15 oktober 2004
Paasnummer: 15 februari 2004
Kopij graag aanleveren per e-mail
(jolandavandam@zonnet.nl) of op diskette
(Word of Wordperfect), voorzien van corres-
pondentieadres en telefoonnummer.

De redactie behoudt zich het recht voor inge-
zonden kopij in te korten of niet te plaatsen.

De Christengemeenschap
in Nederland en België
Adressen (geen postadres)
en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=Zondagsdienst voor de
kinderen, Info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 072-5613144
M zo 10, di 9, do 10, za 8 (info), K zo 9
Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 020-6420769
M zo 10, di 7, wo 8, do 9, za 9, K zo 9.30
Antwerpen, H. Consciencelaan 107, Mortsel, 03-8305860
M zo 10, wo 7, do 10 (info), vr 9.30, K zo 9.15 (info)
Arnhem, Brugstraat 5, 026-4433953/026-4820132
M zo 10, do 9 (info), K zo 9.30 (info)
Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 070-3634898
M zo 10.15, wo 10, do 8, vr 10.30 (info),
K zo 9.30
Driebergen, Rijsenburgselaan 2a, 0343-531685
M zo 10.30, do 9.30, K zo 10
Eindhoven, Dorpstr 122, Veldhoven, 040-2432376
M zo 10.45, vr 9.30 (info), za 9.30 (info), K zo 10 (info)
Gent, zie Antwerpen
Het Gooi, Leeuwenlaan 40, 's-Graveland 035-6935774
M zo 10, wo 9, K zo 9.30 (info)
Groningen, Lauwersstraat 3, 0592-347059
M zo. 10.30 (info), do 10.00 (info), K zo 10.00 (info)
Haarlem, zie Amsterdam
Leeuwarden, Droevendal 9, 058-2151708
M zo 10 (info), do 9.15 (info), K zo 9.30 (info)
Leiden, Vestestraat 39-49, 071-5121459
M zo 10.30 (info), za 10.30 (info), K zo 10.00 (info)
Meppel, Catharinastraat 44, 0522-259020
M zo 10.15 (info), K zo 9.45 (info)
Middelburg, Lange Noordstr. 62, 0118-591628
M zo 10 (info), K zo 9.15 (info)
Rotterdam, Lumeystr. 33, 010-4662586
M zo 10.30, di 9.30, vr 7.30, K zo 10
West-Brabant, Minckelersstraat 27, Breda, 076-5656025
M za 9.30 (info)
Zeist, van Tetslaan 4, 030-6913868, bgg 6921173
M zo 10.30, di 8, wo 9, do 9, vr 10 (info), za. 9,
K zo 9.45
Zutphen, Badhuisweg 27, 0575-541288, bgg 0575-
528875 M zo 10.30 (info), do 9.15 (info), za 9 (info)
K zo 10 (info)

Landelijk secretariaat: 070-3451506
Groot Hertoginnelaan 4, 2514 EG Den Haag
E-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl

Van de redactie

Het einde van onze reis langs de Nederlandstalige gemeenten is in zicht. Na Leeuwarden en Meppel komen we weer dicht bij huis, maar er zijn nog twee tussenstations. Het eerste is Zutphen, zoals u ziet, en de oplettende lezer weet nu al welke het volgende zal zijn... Met het oog op de komende Michaëlstijd schrijft ons nieuwe redactielid, Maarten Udo de Haes, over 'Drievoudige engelenwerkzaamheid'. Daarnaast in de rubriek 'Visie' de verhouding tussen het Oude - en het Nieuwe Testament, in een drieluik belicht door de theoloog Wim Schuwirth en de geestelijken Jan van Dreven en Siegwart Knijpenga.

Op de najaarskalender staan een paar bijeenkomsten waar wij nu al de aandacht op willen vestigen: Op zaterdag 6 november is er in de Amsterdamse Andrieskerk een feestelijke ochtend rond de presentatie van het boek over het Markus evangelie van Siegwart Knijpenga. Meer informatie vindt u verderop in dit nummer in de rubriek 'Aankondigingen'. Een week later zal in Driebergen de Algemene Ledenvergadering plaatsvinden. Wanneer u doorbladert naar het midden komt u het aanmeldingsformulier vanzelf tegen.
Judith van der Bend

De roep gaat uit tot velen

De gelijkenis van het bruiloftsmaal (Mat. 22) eindigt met 'De geroepen zijn velen, weinigen blijken uitverkoren'. Het woord 'uitverkoren' suggereert dat er een uiterlijke instantie is die bepaalt wie er wel en niet bij horen. Maar in het verhaal zelf bepalen de genodigden door hun eigen handelwijze dat ze er buiten blijven en bij de man zonder bruiloftskleed is de innerlijke houding waarmee hij binnenging bepalend. Het Griekse woord eklektoi betekent letterlijk 'uitgelezen'. Als we het slot van de gelijkenis vertalen met 'Velen behoren tot de geroepen, weinigen vormen de uitgelezen schare', dan klinkt er meer mee van de eigen verantwoordelijkheid, de innerlijke houding, de specifieke mogelijkheden.

Een prachtig verhaal over een 'uitgelezen schare' staat in het Oude Testament in Richteren 7, waarin Gideon zijn mannen uit een beek laat drinken. De strijders die waakzaam op één knie overeind blijven en met één hand water scheppen, zodat de andere hand paraat bij het wapen is, zijn de weinigen door wie de strijd zal worden gestreden. Deze uitgelezen schare is ontstaan door de wakkerheid van ieder persoonlijk. De mannen die naar huis gestuurd worden zijn geenszins 'verloren'; ze dienen niet aan de frontlinie, maar aan het thuisfront op de akker, bij hun gezin, in hun werkplaats. Het kan smart en wroeging oproepen ('geween en tandengeknars') om niet tot de voorste gelederen te worden toegelaten. Maar in het Richteren-verhaal komt er beslist nog een nieuwe kans om mee te doen. Zou de gelijkenis in het Nieuwe Testament, die we lezen in de tijd dat Michaël zijn roep tot ons laat uitgaan, ook zo iets bedoelen: wie onvoorbereid bleek, moet zich verder gaan ontwikkelen, zodat hij een volgende keer present zal zijn!
Jan van Dreven

Portret van de gemeente Zutphen

Stromende IJssel en zware klei

door Judith van der Bend en Otilia Broekers

Zutphen ligt op een kruispunt van waterwegen: de rivier de Berkel en het Twentekanaal monden hier uit in de IJssel. Het is een oude Hanzestad, begin 13de eeuw kreeg het stadsrecht. Het heeft een van de mooiste bewaard gebleven stadskernen van Nederland. Door de historie heen zijn er verschillende kerken ontstaan. 'Het torenrijke Zutphen' (Zutphania turrita) wordt het van oudsher genoemd. En sinds begin jaren negentig heeft Zutphen een nieuw kerkgebouw erbij, de Johanneskerk van de Christengemeenschap.

Het begon...

...met een antroposofisch initiatief. Begin jaren vijftig werd in Brummen het heilpedagogisch instituut 'de Michaëlshoeve' opgericht. De huisarts Maarten Bos verbond zich daarmee en vestigde zich in Zutphen. Hij was de stimulerende factor bij het ontstaan van lees- en gespreksgroepen. Zijn vrouw startte een peuterklasje in het souterrain van hun woning. Het peuterklasje werd een kleuterklasje. Een andere locatie moest gevonden worden, want de toeloop was groot. Er werd een 'Stichting ter bevordering van de Vrije School' opgericht die een huis kocht aan de Coehoornsingel. En hier ligt ook het begin van de Christengemeenschap. Want... inmiddels, begin jaren zestig, gingen er een aantal kinderen naar Arnhem, destijds een filiaal gemeente van Rotterdam, voor godsdienstlessen bij Joost Nijkerk. Het kinderaantal groeide. In 1964 kreeg de vraag naar godsdienstlessen en een kinderdienst in Zutphen zelf zijn beslag aan de Coehoornsingel. Eerst éénmaal per maand, later tweemaal. Op zaterdagmiddag werden de lessen gegeven in de kleuterklas. De kinderdienst viel tussen de lessen in en werd gehouden op de etage erboven in de achterkamer van mevrouw Brokke: met een inklapbaar altaar op een klein podium. 's Avonds hield Joost Nijkerk lezingen. Dit alles duurde voort tot ca 1974. Toen kwam het geheel in een stroomversnelling. Joost Nijkerk was met gezin intussen ver-

huisd naar Linde, ongeveer dertien kilometer buiten Zutphen. Op de grote tot kapel verbouwde schuurzolder werd de mensenwijdingsdienst gehouden om half acht op donderdagmorgen, voor zover dat mogelijk was in het drukke bestaan van Joost Nijkerk. Zutphenaren gingen daar naar toe. Er vonden enkele dopen en een adventsviering plaats in dat jaar. Het kon natuurlijk niet uitblijven, de wens ontstond om de mensenwijdingsdienst in Zutphen te houden. Maar hoe...was de grote vraag. Er volgden bijeenkomsten ten huize van de familie Tjho. De heer Tjho was exploitant van het hotel 's Gravenhof. Toen kwam de verlossende opmerking van Kees Molleman: 'Is de zaal aan de achterkant van het hotel met de ingang aan de Kuiperstraat niet iets voor ons?' De zakelijke kanten werden bekeken. De vergadering in de regentenkamer van hotel 's Gravenhof op 11 december 1974 staat te boek als de stichtingsvergadering van de Christengemeenschap te Zutphen. Er was wil en daadkracht. Maar er moest veel gebeuren voordat de zaal die als opslagplaats diende voor het hotel, geschikt gemaakt was. Ook financieel was het spannend, want de gemeente telde toen nog maar achtenveertig leden, de regio meegerekend. Allerlei geldwervende activiteiten werden georganiseerd en ook de heer Tjho kwam hierin tegemoet door geen huur in rekening te brengen. Veel cultusbenodigdheden werden zelf gemaakt of geleend uit de

kapel in Linde en vanuit de gemeente Arnhem.

Zo kon op 7 september 1975 de eerste mensenwijdingsdienst in Zutphen plaats vinden. Er volgden drie jaren van gestage ontwikkeling en consolidatie. De gemeente kreeg een 'gezicht' in Zutphen. Maar zoals elke groeiende gemeente dat wel kent, zijn er op- en neergaande lijnen in de biografie. Joost Nijkerk raakte overbelast, want niet alleen Arnhem en Zutphen, maar ook Antwerpen en Zeeland behoorden tot zijn werkgebied. Zelf zei hij daarover: 'Ik ben handelsreiziger in geestelijk goed.' Bovendien ging de heer Tjho naar Driebergen verhuizen. Nu moest er wel huur betaald worden. De situatie in de Kuiperstraat werd steeds moeilijker. In mei 1979 viel de uiteindelijke beslissing: terug naar de kapel in Linde. 'Een paradijselijk plekje weliswaar en met "de pastoor" in de bloeiende wijngaard', staat er in het verslag, 'maar toch de gemeente was er min of meer te gast en "de pastoor" maakte de dienst uit', letterlijk en figuurlijk. Terug naar Zutphen dus, want het gemeentelven en het kerkbezoek konden zich in Linde niet ontplooiën.

Het leek een uitzichtloze situatie maar op een gemeentevergadering in oktober 1982 kwam er beweging in: vier mensen besloten het voortouw te nemen met de verwerving van een onderdak in Zutphen. Er volgden diverse activiteiten, zoals openbare lezingen, om de gemeente weer in Zutphen in beeld te brengen. De initiatiefgroep groeide. Er werd een 'Stichting Christengemeenschap activiteiten Zutphen' opgericht met als doelstelling het verwerven en exploiteren van een eigen kerkgebouw.

Toen volgde het veelbewogen jaar 1984. Het pand aan de Badhuisweg, voorheen een fabriekje, kwam in zicht. Op de gemeentevergadering in april deelde Joost Nijkerk onverwacht mee dat hij met ingang van september dat jaar zijn werkzaamheden in Zutphen zou beëindigen, gezien zijn gezondheid en leeftijd, en dat de kapel in Linde opgeheven zou worden; en er werd besloten toch met de

werving van 'de Badhuisweg' door te gaan ondanks het feit dat de financiële middelen vooralsnog ontbraken.

Het gemeentelven stroomde weer; het ijs in de IJssel was ontdooid. Een nieuw elan ontwikkelde zich. Henriëtte de Boer kwam al in mei voorbereidend werk verrichten, want er moest een andere plek gevonden worden voor de diensten. Dat werd de aula in het bejaardenhuis 's Heerensteen. Op 2 september was het afscheid van Joost Nijkerk en deed Henriëtte de Boer officieel haar intrede. Op 16 september vond de eerste mensenwijdingsdienst plaats in 's Heerensteen. De Christengemeenschap wordt weer zichtbaar in Zutphen.

Grootscheepse geldwervingsacties werden ondernomen voor de aankoop van 'de Badhuisweg'. Het was spannend want de optie liep af in najaar 1985. Maar het lukte en de koopakte kon op 19 oktober getekend worden. Het werd tijd, want 's Heerensteen bleek al weer te klein. Marieke la Rivière vertelt daarover in haar verslag van die tijd: 'Met de komst van mevrouw de Boer groeide het aantal dopelingen zo dat we blij waren als er eens een zondag géén doop was. Mevrouw de Boer heeft erg hard moeten breien aan alle luiërboekjes die ze haar dopelingen kado gaf, om niet achterop te raken' en 'Voor de jeugdwijdingen moesten we uitwijken naar de Michaëlshoeve.'

Even kwam er een kink in de kabel van alle voortvarendheid: Henriëtte de Boer zou de gemeente gaan verlaten. Gelukkig kon Piet Delen haar opvolgen en zich als 'vaste' gemeentegelovelingen vestigen in Zutphen, want de gemeente zou de status van 'zelfstandige gemeente' krijgen.

4 oktober 1986 is een feestelijke en historische dag: Piet Delen doet zijn intrede en de kerk krijgt haar naam, de Johanneskerk, want 'zoveel belangrijke besluiten zijn in de tijd van Johannes gevallen'.

De Johanneskerk aan de Badhuisweg

De volgende jaren wordt er met ononderbro-

ken enthousiasme verbouwd en geklust. Dit alles met een niet aflatende inzet van de bouwcommissie. Het proces van de bouw blijkt een belangrijke factor in de groei en de opbouw van de gemeente. De tuin wordt aangelegd. Met telkens een stapje gaat het werk verder. Intussen wordt de dienst gehouden in wat nu de gemeentenzaal is: de korte kant van het L-vormig gebouw. Dan voorjaar 1990 kan de 'lange kant' aangepakt worden voor de cultusruimte. Met Sint Jan vindt de

grondsteenlegging plaats op de plek waar het altaar komt. Als kroon op al dit jarenlange werk kan de cultusruimte met kerst in gebruik worden genomen: kerstdiensten in de eigen, nieuwe kerk. Een zeer bijzonder moment! Toch is de cultusruimte nog niet helemaal af. Er zijn nog een paar wensen. Enkele jaren later worden de twaalf ramen, aan weerszijden zes, 'aangekleed' naar ontwerp van Frans Jozef van Nispen. Ieder raam staat voor een apostel met dierenriemteken en een toon: met het gezicht naar het altaar zijn links de lichte tonen en rechts de zware tonen. Het voert te ver om hier uitgebreid op in te gaan, maar als u op bezoek bent in deze gemeente moet u er zeker naar vragen. Het geheel geeft een zeer bijzondere belichting van de cultusruimte. Met Pinksteren 1998 is de nieuwe altaarschildering van Gijs Frieling klaar: een eigentijdse interpretatie van de opstanding en het mysterie van Golgotha. Voor wie de kerk nu ziet is het voormalige fabrieksgebouw nauwelijks meer te herkennen.

Een weelderige tuin omgeeft het geheel. Op een vroege zondagochtend in mei is het er goed toeven. De tuin is één van de mooiste die we op onze rondreis langs de gemeenten hebben gezien. Op het grasveld ligt een Krentenzer labyrint. De 'paden' zijn gevormd met behulp van stukken leisteen, afkomstig van

het dak van een andere kerk. Het middelpunt is de plek waar tijdens het Sint Jansfeest het vuur wordt aangelegd. 'Dit hebben we gemaakt voor de manifestatie 'Zutphen op Zondag' afgelopen april,' legt bestuursvoorzitter Jan Opdam uit. Dan zetten openbare gebouwen, culturele en religieuze instellingen hun deuren open; zo ook de Christengemeenschap. Op het programma stond een rondleiding door de kerk, muziek, een expositie en een wandeling door het labyrint. Deze wandeling blijkt een speciale ervaring. Het is ruim vijf minuten lopen naar het middelpunt waar je hemelsbreed steeds vlakbij komt om vervolgens weer een heel eind om te moeten lopen. Wie de geschiedenis van deze gemeente hiernaast legt, vindt wellicht herkenningspunten... Maar is het wel 'om'? Feit is dat dit de enige weg is om er te komen. Weer terug heb je het gevoel ver weg geweest te zijn. 'Je kunt er met een vraag ingaan,' licht Jan toe. Krijg je het antwoord op je vraag in het middelpunt?

De kinderen die deze ochtend aan het eind van hun godsdienstles het labyrint betreden staan in elk geval met een stralend gezicht in het midden.

De gemeentegeestelijken

De gemeente heeft op het moment van schrijven drie gemeentegeestelijken: Piet Delen, Gerjan Wijers en Craig Wiggins. Craig Wiggins kent u al uit het portret van Arnhem (Michaëlsnummer 2002). Pal daarop is hij uitgezonden naar deze gemeente. Op nu dus naar Piet Delen en Gerjan Wijers.

'Altijd misdienaar gebleven...'

In gesprek met Piet Delen

Als oudste in een middenstandsgezin van vier kinderen wordt Piet Delen zestig jaar geleden geboren in de oude binnenstad van Amersfoort. Hij krijgt een zeer gedegen katholieke opvoeding. 'We gingen elke dag naar de kerk; ook vanuit school. Uiteraard werd ik misdienaar en eigenlijk ben ik dat altijd gebleven.' Hij lacht even en vervolgt: 'Dat betekende toen regelmatig huwelijken en begravenissen, ook onder schooltijd. Een neef was lid van een broederorde en iets dergelijks wilde ik ook. Mijn moeder was het er niet mee eens, maar de pastoor wel en zo kwam ik als 12 jarige op het kleinseminarie in Apeldoorn terecht. Daar was ik één van de 350 jongens. De eerste tijd viel niet mee. Ik moest flink aanpakken om mee te komen op het gymnasium en veel tijd voor hobby's had ik niet. In het eerste jaar mocht je pas met kerstmis naar huis. Maar ik heb daar wel een uitgebreide scholing gekregen in de liturgie en in het kerkelijk leven.'

We schrijven 1962, de tijd van het Tweede Vaticaans Concilie en dat betekent grote veranderingen in de mis zoals het loslaten van de Latijnse liturgie en de 'omkering aan het altaar': de priester staat nu met het gezicht naar de gemeente toegewend.

Piet studeert inmiddels verder aan het grootseminarie in Huis ter Heide; niet alleen de kerkelijke vernieuwingen, maar ook de studie roepen de nodige vragen bij hem op. 'Ik studeerde daar wel van alles, maar ik had niet

het idee dat ik gereedschap kreeg om onder de mensen te werken.'

Medio 1964 staakt hij dan ook zijn opleiding en gaat hij Nederlands studeren in Utrecht. Dat betekent een totaal ander leven, waarin hij zich aanvankelijk nogal onthand voelt. Hij komt in het studentenleven terecht, met ontgroening en al. De studentenvereniging zegt hij snel vaarwel, de katholieke kerk blijft hij trouw. In de studentenparochie ontmoet hij

zijn latere vrouw Gerrie. Na zijn afstuderen werkt hij een jaar als wetenschappelijk ambtenaar op de Universiteitsbibliotheek in Amsterdam. Via zijn vroegere hoogleraar gaat hij in 1972 naar Leiden om mee te werken aan een uitgave van brieven van E. du Perron. Dat betekent veel reizen om allerlei mensen en brieven op te sporen. 'Dat was een hele leuke tijd. Het werk leverde interessante ontmoetingen op. Zo ben ik bij Carel Willink geweest, op zijn atelier aan de Amsterdamse Ruysdaelkade.'

In diezelfde tijd gaat Gerrie als leerling naar de Warmonderhof. 'We waren toen erg bezig met het milieu en wat in die tijd de "bio-industrie" heette. Gerrie liep stage op Land en Bosch. Er is daar ook een kerk, vertelde ze. 'We gingen erheen; het was Pinksteren 1974. Mijn eerste gedachte was: "wat ouderwets is het hier!" Ik voelde me weer terug bij af.' Het duurt maanden voor ze weer terugkomen.

Inmiddels bevalt het wetenschappelijk werk Piet steeds minder. Hij voelt zich meer en meer een kamergeleerde en dat doet hem geen goed. Dan komt de vraag van Warmonderhof om een middag per week Nederlands te komen geven. Omdat hij toch al vond dat hij teveel met z'n hoofd bezig was, gaat hij 'morgens meedoen met de praktijklessen. 'Dat was een verrijkende periode. Het sloot aan bij waar we mee bezig waren.'

Rond 1976 ontstaat er uit de contacten met de Christengemeenschap een 'Amersfoorts Clubje': Harry Buisman, Ignaz Stegeman en Piet Delen en hun echtgenotes. Het wordt een evangeliegroep met Maarten de Gans. Maarten blijft een keer na en vertelt over het priesterseminarie. 'Ga eens naar de oriëntatiecursus,' zegt hij. Piet heeft grote aarzelingen: dat heb ik ooit gedaan en moet ik dat nu weer doen? Hij gaat toch en dan raakt alles in een stroomversnelling. Hij zegt zijn baan op, het huis wordt verkocht en samen met Harry begint hij met Pasen 1977 aan de priesteropleiding in Stuttgart. Gerrie gaat bij de Wala in Eckwalden aan het werk. In twee jaar doet hij de gecombineerde opleiding. Dat is wel hard werken, maar na zoveel seminarie ervaring in het verleden wil hij nu niet meer lang studeren.

In maart 1979 wordt hij met Andreas Büttner en Harry Buisman gewijd.

Tot september 1987 werkt hij in Amsterdam en – vanaf 1986 – in Zutphen en dan verhuist hij naar de Hanzestad. Naast het gemeentewerk is hij 15 jaar lang redactielid van de Gemeentebrief (de voorloper van In beweging – red.) en maakt hij deel uit van de vertaal-

groep. Sinds 1988 heeft hij zitting in de cultische commissie, een hulporgaan van de Kring van Zeven, die zich onder meer bezighoudt met de beschrijving van liturgie en sacramenten.

En toen wist ik zeker...

Gerjan Wijers is sinds september 1999 weer terug in de streek waar ze 51 jaar geleden haar leven begon. In haar levensloop is ze verschillende malen weggemeanderd van de IJssel.

Ze is geboren in Steenderen, toen nog een klein boerendorp ongeveer elf kilometer ten zuiden van Zutphen. Twee dingen hebben een stempel gedrukt op haar jeugd: de prachtige natuur met fietstochten naar de IJssel en de 'eeuwige' godsdienststrijd. De ene helft van het dorp was katholiek, de andere protestants en de twee groepen leefden strikt gescheiden. Je deed boodschappen bij je eigen slager of kruidenier anders had je de poppen aan het dansen. Dat was de stemming die op het dorp heerste. Gerjan begreep hier niets van; haar ouders zijn vrijzinnig hervormd. Bij haar thuis speelde dat allemaal niet zo. Zij en haar twee oudere zusjes gingen dan ook om

principiële redenen naar de openbare school. De school was klein; er zaten drie klassen in één lokaal.' Veel geleerd heb ik daar niet. Maar spannend waren de handenarbeidlessen van een jonge meester die net van de 'kweek' was gekomen. Dan viel er eindelijk iets te beleven. Hij had andere ideeën dan matjes vlechten en dat soort dingen. Hij bracht hout, touw, klei en papier in de klas. We mochten iets echt helemaal zelf maken en hij hielp daarbij. Later op de MMS heb ik weer twee handenarbeiddocenten gehad, die me geholpen hebben dat stukje creativiteit te ontplooiën.

De zondagschool? Ja, daar heb ik ook op gezeten, maar daar beleefde ik niet zo veel aan. Toen ik elf was, wilde ik niet meer. Het hoefde ook niet meer van mijn ouders. Van mijn zestiende tot mijn negentiende heb ik wel meegewerkt op de zondagschool. Dat deed ik graag. Maar ik heb later geen belijdenis gedaan. Wat wel belangrijk is geweest en een dragende factor in mijn leven, is het feit dat ik gedoopt ben. Als jong kind vroeg ik dat aan mijn moeder en toen zij "ja" zei, voelde ik dat het goed was.'

Na de lagere school begon Gerjan op de HBS, maar zwaaide later over naar de MMS. In de vierde klas wist ze heel zeker dat ze maatschappelijk werkster wilde worden. Dit werd haar echter afgeraden. Uiteindelijk koos ze voor de lerarenopleiding handenarbeid. Ze ging daarvoor naar Rotterdam, omdat dit daar gecombineerd kon worden met een opleiding voor kinderverzorging en -opvoeding.

Als negentienjarige liep ze stage in het astmacentrum in Hilversum. 'Het was voor het eerst dat ik te maken kreeg met echt zieke kinderen. Er was een jongetje dat een astma aanval kreeg en hij vroeg me: 'Waarom ben ik toch zo heel erg verkouden?' Ik had geen antwoord en stond daar met lege handen. Ik vroeg me af: wat kunnen we voor deze kinderen doen? Ik sprak hierover met een verpleegster en zij zei 'Homeopaten kunnen hier iets en antroposofen ook'. Dat was de eerste keer dat ik het woord antroposofie hoorde.

Voor het eindwerkstuk van de opleiding had ik als onderwerp gekozen 'Natuurlijke opvoeding en ontwikkeling van het kind'. De psychologieleraar gaf me het boekje 'Opvoeding van het kind in het licht van de antroposofie' van Rudolf Steiner; hij zei dat hij er zelf niets mee kon maar dat het hem wel iets voor mij leek. Zo heb ik de antroposofie leren kennen.' Haar eerste baan was het begeleiden van longpatiëntjes bij onderzoeken in het Sint Antonius ziekenhuis te Utrecht. Maar het was al vlug duidelijk dat dit 'haar werk' niet was. Zij ging terug naar Rotterdam en gaf handenarbeidlessen en kinderverzorging en -opvoeding op de MAVO, het MBO en LBO. Tegelijkertijd volgde ze een applicatiecursus voor het vrijeschool onderwijs. 'Ik werkte drie ochtenden in een peuterklasje in Krimpen aan de IJssel. Hannie Rienks begeleidde me. Ik vergeet deze vrouw niet. Zij bracht de antroposofie voor mij tot leven. Maar ik wilde verder en een antroposofische opleiding volgen. Dat werd de Wervel (opleiding tot kunstzinnig therapeut, red.). Ik ben daarmee in 1978 begonnen. Ik zie die applicatiecursus en de Wervel als een inhaalslag voor mijn lagere schooltijd.

In die periode wees mijn zusje mij op de Christengemeenschap. Ik ging naar de mensenwijdingsdienst en merkte: hier gebeurt iets! Ik kon niet precies zeggen wát, maar ging in de maanden die volgden regelmatig naar de dienst. Na verloop van tijd wist ik: hier hoor ik thuis. De visie en de achtergronden die ik in de hervormde kerk en later in het studentenpastoraat in Rotterdam miste, vond ik in de Christengemeenschap. Geloof en religie, het begon te leven.

In 1981 was ik voor een bijeenkomst met 'oudere jeugd' op Land en Bosch. Meneer de Bats vertelde zijn biografie. Door zijn verhaal werd me opeens duidelijk dat ik niet de enige was die moest zoeken naar de eigen richting in het leven. Als ik me goed herinner, eindigde hij met de woorden: 'Toen ik vijfendertig was, wist ik dat ik priester wilde worden.' Dat gaf rust en vertrouwen in de toekomst. Ik

dacht,' misschien moet ik ook vijfendertig worden voor ik weet, wat ik wil.' Op datzelfde moment kwam de gedachte, maar ook het weten: eens ga ik ook naar Suttgart. Ik heb lang gewikt en gewogen. In de tussentijd werkte ik op de school van de Michaëls hoeve in Brummen (Heilpädagogisch instituut, red.)

In het voorjaar van 1988 ben ik naar het seminarie gegaan. Daar voelde ik me op mijn plaats en had telkens weer de indruk: het klopt. Na mijn pedagogische en therapeutische omwegen was ik eindelijk 'thuisgekomen'. Maar ze zijn wel vruchtbaar gebleken voor dit beroep.'

In maart 1992 werd Gerjan gewijd te Amsterdam, tegelijk met Craig Wiggins. Het opmerkelijke is dat ze beide na een aantal omzwervingen in verschillende richtingen nu weer voor hetzelfde altaar staan als gemeente-geestelijken van Zutphen.

Kruispunt van waterwegen

De gemeente Zutphen heeft een grote omtrek: van Apeldoorn, Dieren, Deventer, Winterswijk tot Enschede. Het zal de geestelijken dan ook niet meevallen de gemeenteleden allemaal te bezoeken! Maar dit probleem wordt verschillend opgelost: zo heeft Gerjan veel ontmoetingen in de kerk en gaat Craig bij voorkeur op pad om 'de mensen in hun eigen leefomgeving te treffen'.

Vanwege de grote afstanden vinden de godsdienstlessen op zondagochtend plaats. In de kinderdienst zijn er gemiddeld 30 kinderen. Dat lijkt veel, maar voor een stad als Zutphen met drie vrijescholen is dat eigenlijk weinig, meent het bestuur. Het kinderaantal zegt ook niet alles over het verdere gemeentelven. De gemeente rond de mensenwijdingsdienst is een andere dan de ouders die met hun kinderen naar de zondagsdienst komen.

Verskillende stromen komen hier samen, zoals in Zutphen ook het nodige samenkomt. Het is immers een oude Hanzestad. Justitie en onderwijs leiden hier een bloeiend bestaan. Het is de stad van Geert Groote en zijn 'mo-

Geestelijken

Joost Nijkerk	1964 - sept. 1984
Henriette de Boer	sept. 1984 - sept. 1986
Piet Delen	sept. 1986 - heden
Gerjan Wijers	dec. 1999 - heden
Craig Wiggins	nov. 2002 - heden

derne devotie.' Ook valt wel eens de naam 'antroposofenstad.' Is dat zo? Het bestuur spreekt van een open en stromende karakteristiek waar antroposofische werkgebieden vruchtbaar kunnen gedijen. Mensen kennen elkaar hier en de onderlinge lijntjes zijn kort. De Johanneskerk ligt vlak bij de IJssel. Als je de dijk opgaat aan de overkant van de straat dan zie je de rivier. De achtertuin grenst aan een deel van de oude vestinggracht met stilstaand water omdat hij helemaal ingesloten is. Maar het stromende karakter is in de kerk wel terug te vinden: vanaf de ingang lijkt je naar binnen te meanderen, want geen hoek is recht in de hal.

Er gebeurt van alles in de kerk. 'Je komt er echt in als je actief meedoet. Anders wordt het wat moeilijker', aldus een gemeentelid. Ze karakteriseert deze plek als: zware klei, afzetting van de IJssel. Een rustige plek. Maar er is hier veel mogelijk. 'Je kunt je ideeën altijd wel ergens kwijt, bij een geestelijke of bij het bestuur.'

Zo was het ook een persoonlijk initiatief om een bijeenkomst te beleggen over de zichtbaarheid van de gemeente. 'We hebben hier een hechte gemeenschap en dat is onze sterke kant,' zegt een bestuurslid. 'Maar het is wel zo, dat de Christengemeenschap je in eerste instantie 'naar binnen' trekt. Voor de verbinding met de buitenwereld moeten we echt moeite doen.' Er is een actieve PR commissie. Een buurtfunctie heeft de kerk niet, maar er lopen wel andere verbindinglijnen. Uit het idee van een gemeentelid en Craig: mensen uit diverse geledingen van de 'Zutphense antroposofie' bijeen te brengen

Getallen

Leden: 141 (81 vrouw en 57 man)
Belangstellenden: 142

Sacramenten 1999-2004

Doop	23
Jeugdwijding	68
Huwelijkswijding	5
Begrafnis/ stervenswijding	14

om elkaar 'rond onze inhouden' te ontmoeten, is er een hechte groep ontstaan. Men bestudeert het boek 'Anthroposophie und der Fortgang der Religion' van de gebroeders Gädeke.

Behalve de al genoemde deelname aan 'Zutphen op Zondag' is er een gespreks-groep met leden van de Remonstrantse gemeente over Genesis. Piet Delen neemt maandelijks deel aan het Priester-Pastores Convent van Zutphen en omstreken. Het optreden van de kerken naar buiten, de relatie met maatschappij en stad zijn daar belangrijke gespreksthema's. Ook hier blijkt dat de Christengemeenschap naar binnen is gericht. Om over en weer begrip voor elkaar te krijgen is veel tijd nodig.

Het gemeentelven

Natuurlijk moet het interne gemeentelven ook onderhouden worden. Speciale vermelding verdient de cursus over de Christelijke Inwijdingsweg waar ruim 30 mensen op af kwamen en dát op een doordeweekse ochtend. Bijzonder was dat men zich hier zonder schroom over 'diepere dingen' uit kon spreken. Het bestuur noemt dat kenmerkend voor deze gemeente: er wordt 'dragend geluisterd.'

Op zondagochtend zijn er ook regelmatig inhoudelijke bijeenkomsten. Deze lopen beter dan de avondactiviteiten. Dat is overigens in de meeste gemeenten het geval: waarschijnlijk betreft dat een combinatie van de grote afstanden naar de kerk met de gevorderde

leeftijd van velen. Hebben we hier te doen met een 'vergrijzende gemeente'? Ja en nee. Zoals gezegd vormen de ouders met kinderen een andere groep dan de regelmatige bezoekers van de mensenwijdingsdienst. Maar er komen wel jongeren in de dienst. Er is ook een groep 'Oudere Jongeren' (19 - 28 jaar) die maandelijks op vrijdagavond en zaterdagochtend bijeenkomt onder leiding van Craig. Men buigt zich onder meer over het Johannesevangelie, maar ook over de zes basisoefeningen van Rudolf Steiner. De verhouding tussen de teksten van Steiner en het evangelie is een belangrijk aandachtspunt.

Verder heeft Craig een actieve jeugdgroep met ongeveer 12 leden onder zijn hoede. Zij ondersteunen de koffiegroep, toen deze te klein dreigde te worden, ministreren bij dopen en hebben kerstspelletjes voor de kinderen verzorgd.

Deze zondag, we hebben net in een grote kring koffie gedronken, komen ze met rugzakjes binnenlopen. Craig Wiggins haast zich naar buiten: er staat een fietstocht op het programma.

Het bovenstaande geeft een beeld van een stromende rivier, maar de zware klei, die de rivier afzet, is er ook. De vacaturekrant meldt dat verschillende taakgroepen heel graag mensen erbij zouden willen hebben.

Een ander punt is de financiën. Destijds was er een overschot waarmee een Franse priesterstudent, Marc Villegas – hij werkt inmiddels in Chatou, bij Parijs – ondersteund kon worden. Maar nu gaat het allemaal maar net, aldus het bestuur en dat terwijl het dak zeer dringend aan vernieuwing toe is. Maar het bestuur wil geen 'introvert zorgclubje' zijn en streeft hierin naar openheid en een breder draagvlak. Zo wordt dit najaar de begroting goedgekeurd op een officiële ledenvergadering. Voorheen gebeurde dat op een gemeenteeavond. De notulen van de ledenvergadering zijn openbaar; de notulen van bestuursvergaderingen worden op aanvraag toegestuurd.

Ook wordt er over nagedacht de belangstellenden meer bij het gemeentewerk te betrekken. Alleen voor een bestuursfunctie is het lidmaatschap vereist. Twee keer per jaar nodigt het bestuur de gemeente op zondagochtend uit om met elkaar in gesprek te komen. Het bestuur vertelt dan waar het zoal mee bezig is en legt bepaalde zaken ter bespreking voor, zoals de wijze van collecteren –wanneer en hoe – of hoe om te gaan met veldje om as te verstrooien in de tuin.

In haar verslag over het afgelopen jaar schrijft het bestuur heel eerlijk dat je niet kunt zeggen dat alles hier op rolletjes loopt. Dat kan ook niet. Iedere gemeente is toch ook een mensengemeenschap met alle beperkingen van dien; maar het is ook een oefenplek om, gesteund door de sacramenten, met jezelf en anderen aan het werk te gaan: om een gemeente van de Christengemeenschap te zijn.

Drievoudige engelenwerkzaamheid

door Maarten Udo de Haes

'Je bent een engel!' Dus toch, het kan: de mens als een engel.

Wie kent het niet: Iemands arm om je schouder voelen in een eenzaam moment, iemands handen die troostrijk de jouwe grijpen. Maar ook de plotseling toeschietende hulp om een val te voorkomen. Allemaal ervaringen van een beschermende aanwezigheid van anderen. Vooral als kind mocht ik over het algemeen op die bescherming rekenen, ook al was ik mij daar niet van bewust.

Wie kent het niet: Een bemoedigend woord dat me kracht geeft om vol te houden bij innerlijke strijd. Innerlijke strijd waar het leven mij zo vaak in plaatst: tegenstrijdige gevoelens, de worsteling om de goede beslissing te nemen, zwakheden en eenzijdigheden overwinnen wat zo vaak niet lukt.

Wie kent het niet: een wenk, een aanwijzing die iemand me geeft in welke richting ik het verder moet zoeken, wanneer ik deze ben kwijtgeraakt of zelfs geen uitweg meer zie: een boek bijvoorbeeld dat iemand mij aanraadt te lezen, een uitnodiging om een bepaalde cursus te volgen. Ik ontdek daardoor nieuwe inhouden, ik ontmoet nieuwe mensen, ik zie nieuwe perspectieven.

Hetzij dat ik beschermd word, ofwel dat ik een medestrijder vind, of dat iemand mij in de goede richting wijst, in al die gevallen denk ik, fluister ik of roep ik: 'Je bent een engel!'. Op dat moment is het mij om het even of die medemens werkelijk een engel is, of dat een engel door hem heen werkt. Hoe dan ook, ik beléef hem kennelijk als een engel. Zo kunnen engel en mens soms gelukkig dicht bij elkaar staan. Of zoals Vondel dichtte:

'De mens en Engel, beiden uit één stam gesproten

zijn medebroeders: uitverkoren lotgenoten.'

Ouderwetse taal? Ja, maar een actuele, herkenbare boodschap.

Een engel beschermt, een engel strijdt, een engel wijst de weg.

Het beschermende, behoedende, omhullende gebaar van de engel kennen we – ik zie het al – hoofdzakelijk in onze kinderjaren. De ouders zijn natuurlijk zorgzaam en voorzichtig, zij nemen maatregelen om ongelukken te voorkomen. Maar toch, ondanks deze zorgzaamheid kan er zo ontzettend veel mis gaan. Zonder de beschermengel van het kind zouden we het niet redden. Stil en bescheiden, maar op het juiste moment helpend, grijpt de engel in. De ouders spreken van een wonder als het weer eens goed afloopt, en halen verlicht adem.

Bij het opgroeien en daarmee zelfstandiger worden van het kind, trekt de beschermengel zich steeds meer terug en legt toenemend de verantwoordelijkheid in onze eigen handen. Dit gaat gelukkig niet in één keer, maar voltrekt zich stapsgewijze. Zo vertelde iemand mij onlangs dat zij als vierjarige hand in hand met haar engel een kruispunt naderde. 'Zo, nu moet je alleen verder. Hier kan ik niet meer samen met je gaan.'

Of de jongen die – toen hij twaalf jaar oud was – de trap afgang en plotseling een leegte achter zich voelde. Hij kijkt achterom en ziet zijn engel boven aan de trap blijven staan. Deze knikt hem bemoedigend toe als wil hij hem zeggen 'toe maar, je kunt het verder alleen.'

Het zijn ervaringen die dubbele gevoelens opwekken. Aan de ene kant het voldane gevoel zelfstandig te moeten maar ook te mogen zijn. Anderzijds de eenzaamheid die toch wel heel kil en verlaten aanvoelt.

We mogen overigens wel weten – en er zijn talloze belevenissen die dat bevestigen – dat onze beschermengel ons weliswaar meer en meer op eigen benen laat staan, maar ons nooit helemaal verlaat. Zijn loslaten is niet een in-de-steek-laten.

Maar bij het ouder worden – en ik denk dat dit met de puberteit begint – krijgt mijn engel een meer strijdbaar karakter. Van een beschermer en trooster wordt hij meer een strijder en verdediger.

Zo verschijnt de aartsengel Michaël – bij uitstek de strijdende engel – aan Jeanne d'Arc wanneer zij dertien jaar oud is. De opdracht die zij ontvangt is wel heel verrassend en onverwacht: een wapenrusting aantrekken en ten strijde trekken is voor een boerenmeisje wat ongebruikelijk. De veldtochten en belegeringen gaan overigens steeds gepaard met een innerlijke strijd: hoe kan ik mijn ideaal van vrede en vrijheid dienen door oorlog te voeren?!

Natuurlijk is het leven van de maagd van Orléans uitzonderlijk dramatisch. Toch komt er bij iedere jeugdige mens het element van strijd: verzet tegen gewoontes van de ouders, opstandig gedrag op school. Maar ook de uitdaging aangaan om grote idealen proberen te verwerkelijken. En dat vraagt moed, om tegen weerstanden in te gaan, om die saaie gevestigde orde te doorbreken. Kortom, het bekende gedrag van de puber: groots en meeslepend wil ik leven. Vaak onuitstaanbaar voor de omgeving, maar brandend voor grote idealen.

Toch, of juist daardoor, is de eenzaamheid vaak groot, zij voelen zich niet begrepen. De beschermde omhulling van de kinderjaren valt weg, en de beschermengel heeft zich ook stil teruggetrokken. Maar toch worden deze jonge mensen vaak geïnspireerd door een grote kracht. Het is alsof hen moed wordt ingefluisterd hun idealen te verwerkelijken, en om de strijd aan te gaan met alles en iedereen die deze verwerkelijking wil belemmeren. Komt deze inspiratie misschien van een

engel, een strijdende engel die in dienst staat van Michaël?

Paulus schrijft in zijn brief aan de Efeziërs: 'Wat ons is opgedragen, is niet de strijd tegen machten van vlees en bloed, doch tegen tijdgeesten, tegen machten in onze natuur, tegen heersers in deze kosmische duisternis, tegen de geestwezens die het boze in de hemelsferen zijn.' Paulus, de strijdbare apostel, lijkt zelf door een strijdbare engel te zijn geïnspireerd: 'Daarom, grijpt naar de wapenrusting Gods om weerstand te kunnen bieden op de dag dat het boze heersend wordt en stand te houden tot het gehele werk voltooid is.'

Zoals de beschermengel zich langzamerhand terugtrekt, zo ook de strijdende engel. Niet omdat deze moe wordt, denk ik, maar meer omdat wij moe worden. Ook al is het 'gehele werk nog lang niet voltooid', zijn wij in de latere fasen van ons leven moe gestreden. De energie is er niet meer. Anderen, jongeren moeten het maar overnemen, vinden we.

Toch betekent dit niet dat de werkzaamheid van onze engel ophoudt. Deze krijgt alleen een ander karakter. Wij krijgen toenemend wenken, aanduidingen en richtingaanwijzingen. Het kan natuurlijk zo zijn dat wij die al veel eerder kregen in ons leven, maar dat wij ze niet herkenden. Maar bij het ouder worden staan we er misschien wat meer voor open.

Een voorbeeld: een zestigjarige vrouw woont op een zolderkamer en moet daarbij veel ongemak verdragen. Zij kijkt al lang uit naar een beter onderdak. Advertenties, inschrijvingen bij de geijkte instanties leveren niets op. Op een zonnige middag geniet zij van het zonnetje op een bank in een park. Er komt iemand naast haar zitten en er ontstaat een gesprek. Nu ja – u begrijpt het al – '...laatst hoorde ik...' en: '...u moet eens bij mijn vriendin aankloppen...' Kortom, binnen enkele dagen, voor haar verjaardag, had zij een geschikt appartement gevonden.

Toeval wordt dit genoemd. En terecht, het is

haar toegefallen. Dit voorbeeld kan voor ontelbaar veel andere staan, waarbij je het gevoel hebt dat je op het juiste moment iemand ontmoet, een vingerwijzing krijgt of op het juiste spoor wordt gezet. Engelenwerkzaamheid? Vaak wordt het zo ervaren.

Het mooie van deze ervaringen is, dat je geen ogenblik het onbehaaglijke gevoel hebt van onvrijheid. Je engel geeft een wenk; of je deze volgt hangt van jezelf af. Een prachtige vorm van 'samenwerking' tussen mens en engel.

Van beschermer en behoeder wordt onze engel medestrijder om tenslotte ook vriend en medebroeder te worden.

Wat voor iedere individuele biografie geldt, zien we vaak in groter verband ook voor de ontwikkeling van de hele mensheid. De tijd dat de mensheid nog volledig in de beschermende sfeer van de engelenwereld geborgen leefde, ligt zo ver achter ons dat we ons daarvan niets meer herinneren. Dat de engelen vervolgens, met Michaël voorop, voor de mensheid strijden, herkennen wij bijvoorbeeld in het drama van Faust, waar deze niet alleen als persoon, maar als vertegenwoordiger van de mensheid ten tonele wordt gevoerd.

Bij het 'volwassen' worden (o, wat gaat dat langzaam) staan de engelen steeds meer naast ons als 'medebroeders, uitgekozen lotgenoten'.

In de nieuwe, wedergeboren vorm van de eucharistie, de mensenwijdingsdienst, wordt de aartsengel Michaël kort en bondig beschreven zoals hij was, en zoals hij nu is. Maar ook wat hij dééd en wat hij nu dóét. Van de strijdende engel, die het boze in bedwang houdt wordt hij 'in deze werelddagen' tot richtingwijzende. Zijn hand die eerst dreigend naar de draak is gestrekt, wordt nu tot wenk. Hij wijst ons op het gebeuren van dood en opstanding op Golgotha en nodigt de mens uit hem daarheen te volgen. Ook hier geldt weer, het is 'slechts' een wenk. Of wij deze volgen hangt van onszelf af.

Ik wordt stil en dankbaar als ik me realiseer wat de engelen voor mij, voor ons betekenen. Maar vraag ik me eigenlijk wel voldoende af, wat ik voor mijn engel zou kunnen betekenen? Daar wacht hij zeker op, met geduld. Met engelengeduld. Maar ook met vertrouwen dat wij uiteindelijk zijn wenk zullen volgen. Lukt ons dat, dan kunnen wij ons ook in dienst stellen van onze engel, zoals hij óns steeds ten dienste stond. Dan mogen wij misschien iets van het grote engelenwerk zelf op ons nemen. Dan kunnen wij echt zeggen, en niet alleen bij wijze van spreken: 'Je bent een engel!'.

Het oude en het nieuwe testament

door Wim Schuwirth, Jan van Dreven en Siegwart Knijpenga

In de mensenwijdingsdienst wordt altijd gelezen uit het Nieuwe Testament. Ook in de vele werk- en studiegroepen in gemeenten van de Christengemeenschap staat met name het Nieuwe Testament centraal. Hoe verhoudt zich het Oude tot het Nieuwe Testament? Afgelopen winter vond in de gemeente Zeist een drietal lezingen plaats over dit onderwerp. 'In beweging' vroeg de drie sprekers om een aantal gezichtspunten op papier te zetten, hetgeen u hier weergegeven vindt als 'drieluik'.

Godsvoorstellingen

door Wim Schuwirth, theoloog.

Toen mij werd gevraagd in een trits met Siegwart Knijpenga en Jan van Dreven een avond te verzorgen over 'God in het Oude Testament - God in het Nieuwe Testament' beseftte ik het bijzondere van deze uitnodiging. Omdat ik, vanaf de dag dat in Utrecht in

1986 mijn boek 'Eerst zien' werd gepresenteerd van velen van u erkenning en ook waardering voor mijn werk ondervind, nam ik de uitnodiging graag aan. Met een uur voor zo'n veelomvattend onderwerp moet men zich beperken, maar wel zou ik in de gelegenheid zijn mij in uw kring nader voor te stellen. Wie zich zet tot de studie van de bijbelse godsvoorstellingen, dient zich in de eerste plaats bewust te zijn van de eigen godsvoorstelling – of althans deze zich bewust te willen maken. Maar een godsvoorstelling komt niet zomaar bij ons op. Ook wat betreft dit aspect van ons geestelijk leven zijn we gevormd, beïnvloed door hetgeen uit het verleden tot ons komt. Zo kan, wie de bijbel wetenschappelijk wil benaderen, er niet om heen eerst na te gaan welke godsvoorstellingen zich in de geschiedenis van jodendom en christendom hebben voorgedaan.

Onder verwijzing naar bekende christelijke godsvoorstellingen – zowel de traditionele, de 'orthodoxe', als de meer eigentijdse, de 'vrijzinnige' – heb ik op de gemeenteavond in Zeist getracht mijn eigen godsvoorstelling ter sprake te brengen en ik heb me hierbij geenszins terug gehouden. Ik heb verteld over hoe ik voor het eerst het woord 'god' op me af hoorde komen, hoe ik het zelf in de mond ging nemen en hoe het voelt als ik dit woord in de mond neem op zondagmorgen bij het zingen van psalmen en liederen en vooral bij het voorgaan in gebed in de hervormde gemeente Reduzum, Idaerd, Aegum en Friens in Friesland, waar ik me thuis voel en waar ik al meer dan twintig jaar gastvoorganger ben. Ik heb verteld hoe de figuur van Jezus voor mij tot leven kwam en hoe het door Rudolf Steiner verkondigde 'vijfde evangelie' voor mij een opening was, en is. Ik wil dat alles hier in dit stukje niet in een paar regels afdoen; ik zie u, voor wie ik nu 'spreek', niet in levende lijve tegenover me.

In het kerkelijk christendom, zowel in orthodoxe als vrijzinnige kring, wordt er nog steeds vrij algemeen van uit gegaan dat de Vader in het Nieuwe Testament dezelfde is als JHWH,

'de Here' of 'de Heer' in het Oude Testament. Vooral door de vondst van gnostische geschriften bij Nag Hamadi in 1945 zijn er in onze tijd naast kerkelijk georganiseerde christenen ook gnostisch georiënteerde christenen. Deze maken het genoemde onderscheid wel. Ook antroposofische christenen doen dat, maar Steiners visie verschilt wezenlijk van de gnostische denkwijze. Voor gnostische christenen was en is de god van het Oude Testament de god die deze verderfelijke stofelijke wereld heeft geschapen, een god die – tegenover de goede god van wie Jezus spreekt – het kwaad belichaamt. Naar Steiners inzicht is de schepping goed en is het goddelijk-geestelijke wezen JHWH een uitvoerder van het goddelijke scheppingsplan. In de 2e eeuw maakte ook de kerkelijke christen Marcion onderscheid tussen de god van het Oude Testament en de god van het Nieuwe Testament. Bij hem was de god van het Oude Testament echter niet de belichaming van het kwaad, als wel de god van gerechtigheid, van toorn, wraak en vergelding en als zodanig de mindere van de god van het Nieuwe Testament, de god van liefde, van barmhartigheid, genade en vergeving. De kerk heeft deze opvatting veroordeeld: over God wordt in het Oude Testament niet wezenlijk anders gesproken dan in het Nieuwe Testament.

Juist bij dit onderwerp moet worden beseft dat de bijbel een bundel is van allerlei soorten geschriften van de hand van verschillende auteurs met verscheidene godsvoorstellingen. Zo lopen in het bijzonder in het Oude Testament, soms zelfs binnen een bijbelboek, allerlei godsvoorstellingen door elkaar heen: oude en nieuwe, primitieve en gedistingeerde, naïeve en wereldwijde. Een bespreking van de godsvoorstellingen in de bijbel gaat niet zomaar. Daartoe is een studiegroep nodig, een 'leerhuis', om het op z'n joods te zeggen. Om kort te gaan, op grond van mijn theologiestudie ben ook ik tot de slotsom gekomen dat het niet aangaat de god van het Oude Testament tegenover de god van het

Nieuwe Testament te stellen. Zo staat ook in het Nieuwe Testament God voor gerechtigheid en vergelding en andersom staat ook in het Oude Testament God voor liefde en vergeving.

Veel van wat ik hier slechts kon aanstippen komt in 'Eerst zien' uitgebreid aan de orde.

De oudtestamentische boodschap

door Jan van Dreven, geestelijke in de Christengemeenschap.

Velen van ons zijn vertrouwd met de voorstelling dat het Oude Testament 'vervuld' is in het Nieuwe. Deze uitdrukking komt vooral bij Mattheüs en Johannes voor. En Paulus spreekt ervan dat Christus het doel en einde van de Thora is (Rom. 10:4). Dat neemt niet weg dat de openbaring aan Israël zoveel onvervangbare religieuze literatuur bevat, van het ontroerende verhaal van Isaäcs offerbereidheid tot Psalm 23 en zoveel meer. Wat zijn typisch eigen kwaliteiten van de oudtestamentische boodschap, afgezien van wat er zijn doel bereikt heeft in de nieuwtestamentische gebeurtenissen?

We kunnen hierbij denken aan het historische karakter van de openbaring aan Israël: de lijn van Noach, via de aartsvaders naar de Richteren, gevolgd door de periode van het koningschap, de ballingschap en het herstel, en tenslotte de ontwikkelingen tussen Maleachi en Johannes de Doper. Elk tijdperk heeft zijn eigen karakter en kent karakteristieke hoofdrolspelers. Het ademt meer de sfeer van voortgang en ontwikkeling dan van herhaling. Dit historische aspect vormt ook de basis van onze westerse cultuur.

Iets anders, wat ook door de vergelijkende godsdienstwetenschap als kenmerkend voor het Oude Testament gezien wordt, zijn de tien geboden (Exod. 20). Een dergelijke bondige samenvatting van de wetten van het ver-

bond vindt men in andere culturen niet of nauwelijks. Het brengt een moraliteit die ieder individu in zichzelf ontplooiën kan, vooral als de 'stenen tafelen' worden tot een 'wet in het hart' (Jer. 31:33). Het woord 'geweten' mag dan via de Griekse cultuur tot ons gekomen zijn, de innerlijke weg daarheen stamt evenzeer uit Israël.

Wie het voor het nieuwtestamentische christendom belangrijk vindt dat er voorstellingen zijn over een leven na de dood en liefst ook over het voorgeboortelijke leven, zal in het Oude Testament niet zo veel aanknopingspunten vinden. Ook latere ontwikkelingen binnen het jodendom geven niet echt een totaalbeeld. Er zijn wel stromingen die van reïncarnatie spreken en verhalen over het voorgeboortelijke, maar evenzogoed leeft de voorstelling dat de zielen niet echt individueel zijn. Op dit punt lijkt de Griekse filosofie eerder een 'voorbereiding' dan het Oude Testament.

Welke motieven die voor de Thora en de profeten wezenlijk zijn, keren in de evangeliën en brieven niet meer terug, of worden drastisch omgevormd? Hierbij valt allereerst te denken aan de tempelcultus met de bloedoffers. Over Paulus wordt nog een keer verteld dat hij een bepaald offer in de tempel brengt (Hand. 21:26), maar verder worden na Golgotha de tempeloffers niet meer vermeld. Valt het accent nu geheel op 'het nieuwe verbond in zijn bloed'? Is misschien het staken van de tempelcultus al voorbereid in het Oude Testament zelf, omdat een innerlijke weg de voorkeur verdient (lees Hos. 6:6, Ps. 40:7-9, Spr. 21:3)? Frappant is, dat het laatste Maal van Jezus met zijn leerlingen wel lijkt op het Joodse Pesachmaal, maar het offerlam ontbreekt. Het vindt dus niet plaats volgens de letter van de Thora (Exod. 12), maar in de geest van bepaalde groeperingen binnen het jodendom. De hoofdstromen binnen het huidige jodendom streven geen herstel van de tempelcultus na, maar beoefenen een leven in de 'vreugde der wet'. Misschien moet hier ook de vraag uitgesproken worden: wil God

nog gediend worden door bloedoffers? Wat bewerkten zulke offers en is dat nu nog steeds mogelijk, of zinvol?

Andere thema's die in het Nieuwe Testament geen rol meer spelen zijn een geografisch te situeren land voor het Godsvolk, de waarde van de onderlinge bloedbanden en het thema van de reinheidswetten en de besnijdenis. Wat betreft het laatste werd het reeds vroeg voor Petrus en Paulus duidelijk dat deze waardevolle instituties niet verplicht konden worden gesteld aan christenen van heidense afkomst, terwijl ze voor christenen van joodse afkomst gewoon konden blijven gelden (Hand. 10 en 15). In het perspectief van het christelijk geloof kan gevraagd worden: hebben de reinheidswetten en de besnijdenis hun doel niet bereikt met de geboorte van Jezus, die drager van de Christus werd? Of, algemener geformuleerd: als de mensheid zich ontwikkelt, dan werken reinheidsvoorschriften toch niet meer op dezelfde wijze op de fijnere lichamelijke als vroeger? Naar joods besef functioneren kosjer eten en dergelijke echter nog steeds als een van God gegeven mogelijkheid om de alledaagse werkelijkheid op te tillen tot een spiritueel niveau; niet enkel geloven, denken of mediteren, maar: doen.

Menswording

door Siegwart Knijpenga, geestelijke in de Christengemeenschap

Door de kleurrijke verhalen van de bijbel loopt een rode draad: de komst van de Messias. We volgen deze draad in een aantal verhalen.

Dat God zijn Zoon naar de aarde zendt, is voor de hemel een verlies, een offer. In het boek Genesis (22:1-19) lezen we, hoe van de aartsvader Abraham het offer van zijn zoon Izaäk gevraagd wordt en hoe hij hierop ingaat. Wat voor ons huidige concrete bewustzijn toch wel een crue goddelijke eis is, heeft

geestelijk gezien een sterke profetische waarde. Het was een voorafspiegeling of misschien wel een aardse weerschijn van het hemelse mysterie dat de Vadergod bereid was zijn Zoon voor de mensheid te offeren.

Enkele hoofdstukken terug (Gen. 14:18-21) is Abraham bij Melchisedek. Deze uitzonderlijke tijdloze gestalte behoeft in het diepste geheim de cultus met brood en wijn. Op deze plaats treedt hij hiermee naar buiten in het dal der koningen, houdt de offerdienst met deze substanties en Abraham heeft daar deel aan. Even tijdloos in de tijd levend was Christus, die tweeduizend jaar later dit maal met zijn leerlingen zou houden. Dit maal houdt Melchisedek al aan het begin van de joodse geschiedenis als een soort ouverture.

We gaan duizend jaar verder en komen bij koning David. We zien hem in uiterste verlatenheid, wanneer hij door zijn eigen zoon Absalom uit Jeruzalem verjaagd is. Zijn klacht hierover klinkt in psalm 22: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?' Het is hier en op andere plaatsen bij David alsof de naderende Messias al delen van zijn latere leven op aarde vooruitleeft. Davids lot had hierdoor een Messiaans gehalte, wat de mensen ook voelden en uitspraken. Zijn klacht wordt immers die van Christus zelf, aan het kruis, waar hij deze woorden spreekt.

Driehonderd jaar later, tijdens de eerste deportatie van de Joden door de Assyriërs, is koning Hizkia stervende in Jeruzalem (2Kon. 20:1-11). Zijn dood lijkt voorbestemd. Maar Jesaja, zijn profeet, ontvangt de boodschap dat Hizkia na drie dagen van zijn sterfbed zal opstaan en nog vijftien jaren zal leven. Ook naar Hizkia keek men als naar de Messias; hij had deel aan het messiaanse sterven en verrijzen, voor zover een gewoon mens dat doormaken kan. Kort daarna zien we koning Josia, die de tempel reinigt en een bewuste offerdood aangaat in de confrontatie met de overmacht van de Egyptische vijand (2 Kon. 22). Ook deze daden wijzen vooruit naar Golgotha. Hiermee zien wij in het Oude Testament gebeurtenissen die lijken op vingeraf-

drukken, voorboden of eerste aanzetten van het leven van Gods Zoon op aarde. Naderde hij reeds in deze momenten en voorvoelden de mensen zijn komst?

Maar wanneer kwam de Messias dan echt? Was hij er al helemaal in de eerste kerstnacht in Bethlehem? Leefde hij al in de ziel van de twaalfjarige Jezus toen deze zich in de tempel van zijn hemelse Vader bewust werd? Was hij al geheel uit de hoogten neergedaald bij de doop in de Jordaan? Laten wij proberen deze gebeurtenissen als stappen op de weg van zijn menswording te zien, van zijn voortschrijdende incarnatie. De Godszoon werd pas gaandeweg in Jezus tot een mensenzoon. Want ook na zijn doop daalt de Godszoon dieper en dieper af in het aardse bestaan tot hij uiteindelijk op Stille Zaterdag na zijn kruisdood het eigenlijke dieptepunt van de dood bereikt. Na Pasen en Hemelvaart is Pinksteren dan het moment waarop hij niet meer zelf mens hoeft te worden, maar waar hij zijn menswording voortzet in het bewustzijn van zijn volgelingen. Dat begint op die dag bij zijn leerlingen als een innerlijk ontwaken en breidt zich daarna uit in vele anderen. De bijbel geeft tenslotte nog weer hoe hij, in de jaren daarna, in een geestelijke gestalte verschijnt

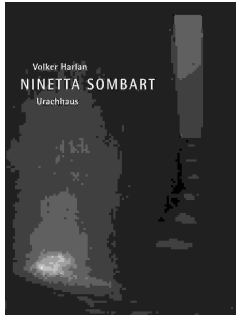
voor Paulus en de discipel Johannes. Dat is, afgezien van de inhoud van de Apocalypse, het laatste dat wij over zijn menswording horen.

Maar wij leven intussen alweer tweeduizend jaar later. We horen in onze tijd de berichten over zijn verschijning in de bijna-dood-ervaringen. Daar wordt hij in zijn goddelijk-menselijke licht gezien; troostend, wekkend en soms streng. Heel anders en raadselachtig zijn de ontmoetingen van nu in het leven zelf. Een van deze ervaringen vertelt Margje Koster in haar boek 'Waarom ik?'. Daar ziet Joeri een man in een flodderbroek op straat. Hij hoort van anderen dat dat Christus geweest kon zijn. Op zijn sterfbed ziet hij hem opnieuw. Je bent geneigd de vraag te stellen of Christus in onze tijd nog dichterbij is kunnen komen en zo verschijnen kan dat zoveel mogelijk mensen hem beleven en als medemens herkennen kunnen.

En in de mensenwijdingsdienst? Daar mogen we horen dat hij in ons wil leven opdat wij, met hem, de Vader benaderen kunnen. Dat is dus heel dichtbij; dichterbij dan 'in ons' kan niet. Wellicht wordt hij zo nog steeds mens in ons en wij in hem.

Ninetta Sombart, leven en werk

door Hanneke Steutel, gemeente
Amsterdam

Onlangs verscheen bij de Duitse uitgeverij Urachhaus een nieuw kunstboek met de titel 'Ninetta Sombart'. Hoewel deze naam misschien niet direct herkenning oproept, zal dit met haar werk zeker anders zijn. Immers

veel van haar schilderijen, met name die van thema's uit het Nieuwe Testament, verschenen op ansichtkaarten, kalenders en reproducties. Dit boek is dan ook een dankbetuiging aan een schilderes die zoveel mensen plezier en troost heeft geschonken.

Jong en getrouwd

Ninetta Sombart werd in 1925 in Berlijn geboren. Haar jeugd speelde zich af in een rijk en voornaam milieu, zonder veel problemen, of het moest zijn dat haar oude vader – hij was al 62 jaar toen zij werd geboren – nogal afstandelijk was. Zijn grote liefde was haar twee jaar oudere broertje, zijn enige zoon, en alle aandacht ging naar hem.

Twee jaar nadat de oorlog uitbrak overleed haar vader. Haar moeder trok in bij een tante, haar broer ging in dienst en de zestienjarige Ninetta stond er alleen voor. Het werd een moeilijke tijd, waarin haar gezondheid ernstig schade leed. Psychisch hield zij zich op de been door te schilderen en te tekenen. Blijkbaar was dit niet onopgemerkt gebleven, want toen in 1946 het Amerikaanse Rode Kruis iemand zocht om affiches te ontwerpen voor gezelligheidsbijeenkomsten van de soldaten, vroeg

men haar. Een jaar later was ze getrouwd met Wilhelm Bruckner, een Oostenrijkse jongeman die als kind met zijn familie naar de Verenigde Staten was geëmigreerd en nu deel uitmaakte van het leger. Samen met hem vertrok ze naar de Nieuwe Wereld, waar ze vier kinderen kregen en Ninetta kennis maakte met de antroposofie.

Bestemming gevonden

Inmiddels was schilderen zoveel voor haar gaan betekenen, dat ze er ondanks haar drukke leven toch tijd voor vrijmaakte. In het begin liet zij zich daarbij inspireren door het landschap waarin ze woonde. Later maakte zij schilderijen (die ook in het boek te zien zijn) onder invloed van de moderne kunst die ze in musea in New York had gezien. De doeken 'de droom' en 'depressie' bijvoorbeeld doen sterk aan werk van Margritte denken, wat niet wegneemt dat ze fascinerend zijn en goed geschilderd.

Wanneer Ninetta zich na een ernstige crisis in 1962 in Basel vestigt en de diensten van de Christengemeenschap bezoekt, ontstaat bij haar langzamerhand de sterke behoefte christelijk-religieuze voorstellingen te schilderen. Haar stijl verandert gaandeweg van 'realistisch' naar 'antroposofisch'. Vol overgave probeert ze zo puur mogelijk gestalte te geven aan de beelden die bij een bepaald thema in haar innerlijk opkomen. In het boek zien we daar een prachtig voorbeeld van: zes verschillende versies van de doop in de Jordaan.

Boeiend is ook haar kleurgebruik. Soms is deze opvallend krachtig, met heftig zwart en intensief paarsrood, waardoor het misschien minder doorlaatbaar wordt maar wint aan originaliteit. Een van de intrigerendste afbeeldingen in het boek is die van 'de graflegging'. Hoewel bijna abstract roept dit schilderij met zijn banen en vlakken in rood/gele kleurtinten een diepe smart op. Al met al een interessant boek, waarin menigeen dierbare afbeeldingen (terug) zal vinden.